

Кузнєцова І. В.,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та практики перекладу
Запорізького національного технічного університетуСТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ АНГЛІЙСЬКИХ ОДНОКОМПОНЕНТНИХ
АРХІТЕКТУРНО-БУДІВЕЛЬНИХ ТЕРМІНІВ

Анотація. У статті проаналізовані структурні особливості англійських однокомпонентних архітектурно-будівельних термінів. Доведено, що похідні архітектурно-будівельні терміни утворюються за типовими для англійської мови словотвірними моделями: суфіксальними, префіксальними, суфіксально-префіксальними.

Ключові слова: термін, однокомпонентні терміни, морфема, словотвірна модель, суфікс, префікс, складні слова.

Постановка проблеми. Незважаючи на те, що архітектурно-будівельна лексика відображає одну з найбільш древніх галузей знань, яка складає невід'ємну частину людського досвіду, вона практично не вивчалася. Найбільш відомими є роботи О.С. Гриньова, С. Єрасміара, А.Д. Овакімяна, Л.О. Симоненко, Ф.Р. Хаяліна, Л.Б. Думанської. Науковці вивчали питання, пов'язані з лексико-семантичним і структурним аналізом будівельної термінології та особливостями формування й структурою будівельної термінології російської мови, робили порівняльний аналіз англійської та російської архітектурної термінології; розглядали архітектурну метафору в мові й мовленні та лексико-семантичну характеристику будівельної термінології.

Проте, незважаючи на зазначені напрацювання в галузі термінології архітектури та будівництва, дискусійними залишаються питання складу і структури архітектурно-будівельної лексичної підсистеми.

Мета статті – вивчити специфіку та аналіз структурних особливостей англійських однокомпонентних архітектурно-будівельних термінів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, словотвір у системі кожної мови є важливим засобом її збагачення, розвитку, зв'язку з різноманітними процесами діяльності людини в суспільстві, а також засобом номінації понять. Висвітлення дериваційних процесів при вивченні різних термінологічних систем дає можливість простежити закономірності у способах творення термінів різних галузей знань, що безпосередньо пов'язані зі справою впорядкування відповідних термінологічних систем, з їх нормалізацією та подальшим збагаченням.

При розгляді дериваційних особливостей архітектурно-будівельних термінів беремо до уваги те, що їх формування проходило таким чином: а) шляхом залучення похідних слів, словосполучень; б) шляхом поповнення лексемами, що утворюються за допомогою словотвірних ресурсів англійської мови; в) шляхом морфологічної афіксації (до афіксальних відносять однослівні лексичні одиниці, основа яких містить корінь і афікси. Причому під афіксом ми будемо розуміти морфему, «що виділяється в складі словоформи, видозмінюючи значення іншої частини слова» [1, с. 61]; г) шляхом запозичення і засвоєння дериватів з інших мов.

У процесі дослідження було враховано структурно-словотвірні особливості термінів першої, другої та третьої груп, зокрема такі моменти:

англійські архітектурно-будівельні терміни реалізуються різними морфологічними категоріями (іменником: *bosquet* – *боскет*; прикметником: *tracery* – *ажурний*; дієсловом: *span* – *перекривати*; прислівником: *alfresco* – *альфреско* (*техніка настінного живопису по свіжій шпакатурці, те саме, що фреска*);

термінотвірні ресурси – це передусім морфема, основи слів, словосполучення, фонема: *amphiprostyle* – *амфіпростиль*; *Byzantine architecture* – *візантійська архітектура*;

загальну класифікацію архітектурно-будівельних термінів доцільно проводити, виходячи з їх морфолого-синтаксичної структури. При цьому, як показав аналіз фактологічного матеріалу, функціонують два основних типи архітектурно-будівельних термінів: терміни-слова та терміни-словосполучення: *hedge* – *огорожа*, *landscape architecture* – *садово-паркове мистецтво*.

За морфемним критерієм архітектурно-будівельна терміносистема поділяється на такі групи: прості терміни (46%): *bed* – *фундамент*; похідні терміни (27%): *battlement* – *зубчаста стіна, вежа*; складні терміни (15%): *backbone* – *каркас*; аббревіатури (12%): *agt* (*agent*) – *реагент/засіб/домішка*.

Терміни-слова, у свою чергу, репрезентуються як кореневими, так і похідними утвореннями. Однослівні одиниці досліджуваного матеріалу можна поділити на три основні структурні типи: прості: *fret* – *плетінка*; афіксальні (афіксні): *modelling* – *ліплення*, *semi-column* – *напівколонна*; складні: *shophuge* – *вікружки*. Під простими (кореневими) словами традиційно розуміються однослівні лексичні одиниці, основа яких збігається з коренем. Серед корневих можна виділити основні та неосновні терміни. Основні терміни з'явилися як результат семантичної деривації багатозначного лексичного знака. Терміни цього виду характеризуються широким семантичним потенціалом та узагальненим лексичним значенням: *passage* – *пасаж*, *larmier* – *слезник*, «*яструбиний дзьоб*», *heel* – *каблучок*. Для неосновних термінів характерна подальша семантична деривація термінологічного значення та перетворення їх у багатозначні терміни-слова. До них належать і однозначні слова, серед них є багато таких, що з'явилися в процесі запозичень: *want* (*гол.*) – *вант* (*гнучкий елемент конструкції (нитка) у вигляді сталевих канатів, тросів, пучків арматури або арматурних стрижнів*). Похідні терміни утворюються переважно за допомогою продуктивних словотвірних афіксів за певними моделями, які розглянемо далі.

Аналіз морфологічної структури архітектурно-будівельних термінів показав, що у складі англійської архітектурно-будівельної термінології більшість становлять іменники: *front* –

façad; *dome* – купол. Це пов'язано передусім з їх номінативною функцією, функцією позначення тих чи інших предметів та явищ.

Значний інтерес становить питання словотворення в системі архітектурно-будівельних термінів-іменників, зокрема ми простежили такі способи: морфологічний, морфолого-синтаксичний (або конверсія), синтаксико-морфологічний, семантичний. Морфологічний спосіб утворення термінів полягає в з'єднуванні афіксів зі словотворчою основою. Спостереження за словотворчими особливостями архітектурно-будівельної термінологічної лексики дають можливість дійти висновку, що дериваційні процеси в термінологічній системі представлені переважно суфіксальними утвореннями. Архітектурно-будівельні терміни-іменники утворюються, як правило, за такими моделями: Модель № 1: *V* + *-er* або *V* + *-or* (де *V* – дієслівна основа): *border* – бордор, *resonators* – голосники. Модель № 2: *V* + *-ment*: *apartments* – апартаменти, *ornament* – архітектурний орнамент. Модель № 3: *V* + *-(a)tion*: *composition* – композиція, *construction* – конструкція. Модель № 4: *A* + *-(i)ty* (де *A* – прикметник): *antique* – антикити – античність, *plastic* – пластичність. Модель № 5: *A* + *-ness*: *dark* – *darkness* – похмурість.

У ході дослідження ми виявили особливу продуктивність при творенні архітектурно-будівельних термінів-іменників суфіксів *-er* (*-or*) та *-ment* (моделі № 1 та № 2 відповідно). Ці термінологічні одиниці переважно утворюються від дієслівних основ шляхом додавання вищезазначених суфіксів. Суфіксація продуктивна при творенні іменників в англійській і українській мовах. У міру продуктивності суфіксів нами була розроблена така їх градація: *-er* (45%): *burnisher* – полірувальник; *-ing* (23%): *chocking* – закупорювання; *-(t)ion* (8%): *palification* – зміцнення палями; *-or* (6%): *constructor* – будівельник / конструктор; *-ment* (5%) – *development*: поліпшення якісних характеристик будівельної споруди; *-ant* (4%): *decolourant* – знебарвлювальний засіб; *-ture* (3%): *fixture* – арматура; *-ance* (3%): *Neo-Renaissance* – неоренесанс; *-ize* (3%): *galvanize* – оцинковувати.

У суфіксальних словах використовується 6 суфіксів: *-ment* (*abutment* – торець, упор; *opora*, *n'jata*; *battlement* – зубчаста стіна), *-ing* (*beading* – намисто (орнамент); *bratticing* – опуклий орнамент), *-ism* (*brutalism* – бруталізм; *classicism* – класицизм), *-tion* (*crenellation* – зубчаста стіна; *fenestration* – розподіл вікон у будинку, використання вікон з декоративною метою), *-al* (*traditional* – традиційний; той, що передається з покоління в покоління, заснований на звичаї), *-er* (*springer* – п'ятковий камінь арки або склепіння). Суфікс *-ade* є чужорідним для англійської мови, він прийшов в англійську мову разом із запозиченим коренем у складі основи. Цей суфікс у романських мовах має збірне значення. Він увійшов частиною запозиченої основи в багатьох мовах: *arc* – арк, арка; *arcade* – аркада, *colonn* – колона тощо. Зазнавши фонетичного і морфологічного освоєння мовою перекладу, цей суфікс перестав сприйматися як структурний елемент. Сталося спрощення – явище, про яке писав В.А. Богородицький: «Спрощення – це морфологічний процес, за допомогою якого слово зі складним морфологічним складом втрачає значення окремих своїх морфологічних частин і стає простим символом цього явища» [2, с. 99–100]. При спрощенні слово втрачає здатність ділитися на морфеми. Похідна, колись розчленовувана основа перетворюється на непохідну, нерозчленовану. Префіксальний

спосіб при творенні архітектурно-будівельних термінів англійської мови також має місце. У цій системі іменникові префіксальні утворення представлені такими моделями: Модель № 1: *dis-* + *N*: *discharging arch* – розвантажувальна арка; Модель № 2: *in-* + *N*: *incrustation* – інкрустація; *inlay* – інкрустація.

Склад префіксів більш різноманітний: *Ante-* (*antechamber* – вестибюль, передня, передпокії); *Demi-* (*demi-column* – напівколона); *Fore-* (*forechurch* – нартекс; нарфік (західний притвор в ширину церковної будівлі); *Half-* (*half-timber / 1* / – дерев'яно-цегляний; *half-timber / 2* / – плаха); *Neo-* (*Neo-Classicism* – неокласицизм); *Over-* (*overdoor* – десюдепорт (архітектурне оформлення простору над зовнішніми дверима; декоративне оформлення простору над зовнішніми дверима); *Post-* (*post-modern* – постмодерністський); *Pre-* (*pre-Romanesque* – дороманський стиль); *Proto-* (*Proto-Renaissance* – проторенесанс); *Pseudo-* (*pseudodypteral* – псевдодиптер (тип античного храму, що має на відміну від диптера один ряд колон, навколишні стіни; при цьому колони відстоять від стіни на таку ж відстань, як у диптера, тобто на 2 інтерколумнія і нижній діаметр колони), *pseudo-perypteros* – лжепериптерос); *Semi-* (*semi-dome* – напівсклепіння).

До складних слів належать однослівні лексичні одиниці, що мають у своєму складі не менше двох кореневих морфем. Існують різні критерії розмежування складних слів і словосполучень. Вчені виділяють фонетичний критерій, згідно з яким у складного слова має бути об'єднуючий наголос, семантичний критерій, згідно з яким складне слово повинно володіти семантичною цілісністю, тобто ідіоматичністю, морфологічний критерій, згідно з яким складне слово повинно мати формальну ціліснооформленість [1, с. 56].

Однак більшість учених визнає, що при оцінюванні ціліснооформленості складного слова необхідно враховувати не окремі критерії, але їх сукупність. У нашій роботі для розмежування складних слів і стійких словосполучень ми дотримувалися графічного критерію оформлення слова, наприклад, складні слова мають злите написання: *spaceframe* – каркас, *keystone* – замковий камінь, *lighthouse* – маякова будівля; дефісне: *altar-tomb* – гробниця у вигляді вівтаря, *bell-tower* – дзвіниця, *cabl-moulding* – тяга-профіль, схожа на кручений канат (або мотузку, в романській архітектурі – ліпна прикраса). Слід зазначити, що, по-перше, деякі складні слова мають подвійне написання: злите (*skyscraper* – хмарочос) і через дефіс (*skyscraper* – хмарочос). По-друге, деякі складні слова еквівалентні двокомпонентним словосполученням: *watch-tower* – *watch tower* – сторожова вежа; *вишка*, тощо.

Слід ще раз відзначити той факт, що деякі запозичені афіксні і складні слова сприймаються як прості. Наприклад, запозичення з німецької: *Vauhaus* – Баухауз (Вища школа будівництва й художнього конструювання в Німеччині), *Jugendstil* – «Югендстиль» (архітектурний стиль «модерн» на території Німеччини та Голландії); з давньогрецької: *cryptoporticus* – криптопортик (у романській архітектурі – крипа галерея або підземний коридор, освітлений зверху великими прорізами; склепінчастий коридор, що має вікна, розташований в під'їмі будівлі), *iconostasis* – іконостас, *neropolis* – некрополь; *кладовище*; *колумбарій*; з латини: *aqueduct* – акведук, *paternoster* – патерностер (ліфт безперервної дії), орнамент з круглими увішшиями, *viaduct* – віадук, шляхопровід; італійської: *belvedere* – бельведер, миловида (оглядовий майданчик нагорі будівлі або невелика споруда на піднесеному місці, що служить для огляду

околиць) легко розпадаються в мовах-джерелах на два слова; італійське *sopraporta* – орнамент над дверима; *десюденпорт* (мальовниче або скульптурне панно, розташоване над дверима і пов'язане з нею спільним різьбленим або лінійним декором; дуже популярний прийом в європейському мистецтві парадних інтер'єрів XVII–XVIII століть) відповідає англійському *overdoor* – *десюденпорт*. У запозичених з французької *arabesque* – *арабески*; *арабеска*, *toresque* – *мавританський*, *picturesque* – *мальовничий*; *яскравий*, *plateresque* – *платереск* (оригінальний стиль раннього іспанського Відродження першої третини XVI століття), *Romanesque* – *романський стиль*; *boiserie* – *дерев'яні панелі або будь-які інші різьблені дерев'яні деталі, використовувані для оброблення інтер'єрів*, *chinoiserie* – *шинуазрі* (європейська імітація китайського стилю) можна вищленувати суфікси, проте для звичайного носія мови вони будуть незрозумілі.

Висновки. Таким чином, аналіз зібраного матеріалу показує, що розподіл основних структурних типів англійських монолексемних одиниць такий: прості – 56,87% від загальної кількості термінів, афіксні – 6,36%, складні – 8,08%. Префіксальний і суфіксальний способи терміноутворення в англійській, українській мовах є найважливішим компонентом процесу створення термінологічного шару. Опис похідних термінів показує, що для термінології архітектури та будівництва найбільш продуктивним способом деривації є суфіксація. Найбільш розповсюдженим є суфікс *-er*. Найчисленнішу групу серед однокомпонентних термінів архітектури та будівництва становлять іменники.

Література:

1. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка : [учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз.] / И.В. Арнольд. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Высшая школа, 1986. – 295 с.
2. Бекмуродов М.М. Лексико-семантический и структурный анализ строительной терминологии: на материале таджикского и английского языков : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / М.М. Бекмуродов. – Душанбе, 2002. – 166 с.

Кузнецова И. В. Структурный анализ английских однокомпонентных архитектурно-строительных терминов
Аннотация. В статье проанализированы структурные особенности английских однокомпонентных архитектурно-строительных терминов. Доказано, что архитектурно-строительные термины образуются по типовым для английского языка словообразовательным моделям: суффиксальным, префиксальным, суффиксально-префиксальным.

Ключевые слова: термин, однокомпонентные термины, морфема, словообразовательная модель, суффикс, префикс, сложные слова.

Kuznetsova I. The structural peculiarities of English one-component architecture and construction terms

Summary. The article analyses the structural features of English one-component architecture and construction terms. It is proved that the architecture and construction terms are formed by the models of English word-formation: suffixed, prefixed, suffix-prefixed models.

Key words: term, one-component terms, word-formation model, compound words, suffix, prefix, morpheme.